

Restaurering och utveckling av kulturbärande markanvändning på Ersk-Matsgården, Nordanstigs kommun

Länsstyrelsens dnr: 9398-2020

Avser: LONA-bidrag

Länsmuseet Gävleborg och Nordanstigs kommun

**NORDANSTIGS
KOMMUN**

**LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG**

Slutrapport, 2021–2025

Restaurering och utveckling av kulturbärande mark- användning på Ersk-Matsgården, Nordanstigs kommun

Lindsjön 1:13
Hassela socken
Nordanstigs kommun
Gävleborgs län
2021–2025

Länsmuseet Gävleborg och Nordanstigs kommun

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2026

Sammanställning: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg och Nordanstigs kommun.

Omslagsfoto: Maria Östlund plöjer potatislandet på Ersk-Mats med häst under projektår 2 av LONA-projektet. Foto: Jonas Östlund, juni 2022.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

Print: Trycktrean.

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter.....	3
Sammanfattning.....	4
Kartor.....	5
Lagskydd och kulturhistorisk status.....	6
Kort historik och bakgrund.....	6
Genomförande och erfarenheter.....	7
Bete	8
Odlingsbäddar.....	9
Odling på friland.....	11
Hässjor.....	13
Storhässjan.....	14
Röjning.....	17
Slätter.....	19
Utbildningsinsatser på Ersk-Mats.....	21
Studiebesök och kunskapsspridning.....	22
Tidplan.....	25
Samverkan med andra aktörer.....	25
Erfarenheter.....	25
Projektets initiala och långsiktiga effekter från naturvårdssynpunkt.....	27
Uppföljning och utvärdering.....	28
Godkända ändringar.....	28
Kommentarer om hur projektets villkor har uppfyllts.....	29
Källor.....	30
Arkiv.....	30
Tryckta källor.....	30
Otryckta källor.....	30
Informanter.....	30

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	9398-2020
Kommunens diarienummer:	2019-000376
Länsmuseets diarienummer:	2021-111/311
Projektdokumentation:	Länsmuseet Gävleborg, byggnadsantikvarie Daniel Olsson.
Fastighetsägare:	Nordanstigs kommun
Kontaktperson:	Barbro Björklund, Nordanstigs kommun

Dokumentationsmaterialet förvaras i länsmuseets arkiv.

Sammanfattning

Visningsgården Ersk-Mats i Hassela är en välbevarad ensamgård i skogen, belägen cirka 13 kilometer nordväst om Hassela kyrkby i den västra delen av Nordanstigs kommun. Gården uppfördes i slutet av 1700-talet av ättlingar till de svedjefinnar, numera kallade skogsfinnar, som bosatte sig i detta område strax innan år 1600. På gården finns ett stort antal äldre byggnader bevarade på ursprunglig plats, vilka sedan 1980-talets början har renoverats med hög antikvarisk ambitionsnivå. Ända sedan den tiden har det funnits tankar på att utveckla gårdens markanvändning. Gården har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och är sedan 2001 skyddad som byggnadsminne.

I början av 2021 sökte Nordanstigs kommun medel från Länsstyrelsen Gävleborg för att genomföra ett så kallat LONA-projekt på Ersk-Mats i Hassela med mål att utveckla gårdens markanvändning. LONA står för Lokala naturvårdssatsningar. Länsstyrelsen beslutade 2021-04-26 om bidrag till projektet *Restaurering och utveckling av kulturbärande markanvändning på Ersk-Matsgården*. Projektet var ursprungligen avsett som ett treårigt projekt, men på grund av Coronapandemin sökte och beviljades kommunen förlängning av projektet i ytterligare två år för att möjliggöra att alla delar skulle kunna genomföras. Arbetet har utförts av en anställd projektgrupp inom kommunen i nära samverkan med personer med särskild kompetens. Byggnadsantikvarie Daniel Olsson, Länsmuseum Gävleborg, anlitas av kommunen för att följa och dokumentera hela projektet. År 1, 2 och 3 har enligt länsstyrelsens önskemål redovisats i separata verksamhetsrapporter. Denna slutrapport är en sammanställning av hela projektet. Arbetet har varit indelat i tre olika åtgärder:

Åtgärd 1 omfattade restaurering av mark med hjälp av betesdjur, utförande av hackslätter under tre års tid samt uppförande av mindre hässjor och en storhässja. Djurbetet innebär båda att besökare kan uppleva levande djur i anslutning till gården och att markerna kan hållas öppna. Arbetet med slätter och hässjor har stort pedagogiskt värde, inte minst uppförandet av storhässjan 2023.

Åtgärd 2 bestod av röjning kring gårdens öppna marker samt slätter, delvis med häst. Genom dessa insatser har den öppna karaktären kring gårdsanläggningen kunnat återskapas. Därtill har dessa delar ett stort pedagogiskt värde för förståelsen hur gården har brukats i äldre tid.

Åtgärd 3 innefattade utbildning av gårdens personal i hur mark brukades under självhushållets dagar på 1800-talet. Detta innebar att externa aktörer med specialkunskaper har besökt gården för utbildning av personalen samt att personalen har gjort studiebesök vid Gudmundstjärn i Medelpad, en gård i Söderala i Söderhamns kommun, Jamtli i Jämtland, Stenspers lantbruk i Ljusdals kommun samt Julita gård i Södermanland.

Erfarenheterna från projektet är övervägande positiva. Den biologiska mångfalden har ökat med fler insekter och fjärilar och många besökare återvänder numer gång på gång under säsongen till gården för att följa odlingarna. Tack vare projektet rör sig besökare nu runt hela gården, vilket leder till mindre slitage på byggnader och föremål. De nära sambanden mellan odlingarna och den mat som serveras på gården har även varit uppskattade. Sysslorna på gården är tidvis mycket arbetsintensiva, vilket leder att vissa prioriteringar i verksamheten har behövt göras. Sammantaget är slutresultatet av projektet mycket positivt och kommunen har valt att arbeta vidare på samma sätt även efter projekttidens slut.

Kartor

Figur 1. Utdrag ur Cx-kartan över delar av Hassela socken med gården Erske-Mats placering markerad med en pil.

Figur 2. Utdrag ur Cx-kartan över gården Erske-Mats med gårdens byggnader inritade i brun och ljusröd kulör. Storhässjan är inritad som ett rött streck.

Figur 3. Gården Ersk-Mats från norr med från vänster bostadshuset Yst på gården respektive Norr på gården, stallet, vedboden och vagnslidret. Foto: Daniel Olsson, 2022-06-29.

Lagskydd och kulturhistorisk status

Gården Ersk-Mats i Hassela är skyddad som byggnadsminne enligt Kulturmiljölagens tredje kapitel. Den är även av riksintresse för Kulturmiljövården, Ersk-Mats nybygge (område X107).

Kort historik och bakgrund

År 1598 anlände de första svedjefinnarna till Hassela socken i norra Hälsingland. De hade lämnat Finland, som då också var en del av det Svenska riket och fick skattefrihet när de slog sig ned vid Kölsjön i nordvästra delen av Hassela socken. Gården Ersk-Mats är ett nybygge som anlades på 1770-talet som en ensamgård på skogen av ättlingar till dessa svedjefinnar. På gården finns idag tolv byggnader; två bostadshus, ett stort ladugårdskomplex sammanbyggt med en bakstuga, ett stall, ett vagnslider, ett härbre, en vedbod, en sommarladugård, en hitflyttad torkbastu, tre lador och en friliggande jordkällare. Denna del av gården är skyddad som byggnadsminne. Över täkten söder om Ersk-Mats löper en bred fägata, vilken leder ned till en damm med ett vattenverk och en lada. Dessa byggnader hör till gården och är en viktig del av anläggningen, men de ingår inte i byggnadsminnet.

Efter en lång tid av förfall genomgick gården en omfattande renovering i början av 1980-talet, vilken utfördes med hög antikvarisk ambitionsnivå och stor respekt för de ursprungliga materialen. I slutet av 1980-talet utfördes även en rekonstruktion av en storhässja på Ersk-Mats med utgångspunkt från ett bevarat fotografi. Denna storhässja var emellertid inte byggd efter traditionella principer och höll därför inte mer än cirka 15 år innan den rasade ihop. Sedan 2010 har åter omfattande renoveringsarbeten utförts på gården som numer ägs och visas av Nordanstigs kommun som en sommaröppen visningsgård. För mer uppgifter om gården och dess olika byggnader hänvisas till byggnadsminnesutredningen från 2001 samt skriften *Ersk-Mats i Hassela* från samma år.

Figur 4. Erske-Mats från sydväst. Från vänster i bild ses följande byggnader: Sommarladugården, vagnslidret, härbret, vedboden, stallet, bostadshuset Norr på gården (till stor del skymt på bilden) respektive Yst på gården, ladugårdskomplexet samt Lada österut. I början av maj ligger ofta snö kvar. Foto: Daniel Olsson, 2023-05-05.

Genomförande och erfarenheter

Under vintern 2021 sökte Nordanstigs kommun medel från Länsstyrelsen Gävleborg för att genomföra ett så kallat LONA-projekt på gården Erske-Mats i Hassela. LONA är en förkortning för *Lokala naturvårdssatsningar*. Länsstyrelsen fattade därefter 2021-04-26 beslut om bidrag till det tilltänkta treåriga LONA-projektet *Restaurering och utveckling av kulturbärande markanvändning på Erske-Mats-gården*. Enligt länsstyrelsens beslut skulle en verksamhetsrapport upprättas efter år 1 respektive år 2 och därefter en rapport över hela projektet efter år 3. År 1 redovisades i en verksamhetsrapport i februari 2022 och år 2 i februari 2023.

På grund av Coronapandemin gick ej alla planerade studiebesök och utbildningsinsatser att genomföra de två första åren. Efter ansökan från Nordanstigs kommun fattade länsstyrelsen 2023-09-04 beslut om förlängning av projektet och slutrapporteringen flyttades fram till 2025-01-15. Projektår 3 redovisades därför i februari 2024 i en separat verksamhetsrapport i likhet med tidigare genomförda projektår. Efter ytterligare en ansökan från kommunen fattade länsstyrelsen 2024-09-09 beslut om förlängning av projektet till 2026-01-15. Under 2024 och 2025 kunde en rad utbildningsinsatser och studiebesök genomföras och dessa beskrivs i denna slutrapport.

Projektet har varit indelat i tre olika åtgärder vilka beskrivs kortfattat i ljusgula textrutor nedan. En redogörelse kring vilka delar som har utförts under hela projektet, 2021–2025, beskrivs under respektive åtgärd nedan.

Åtgärd 1: Restaurering av mark med hjälp av betesdjur samt etablering av kulturbärande markanvändning (inklusive uppförande av flera hässjor och en storhässja samt utförande av hackslätter på en yta på ca 5 000–5 700 m² beroende på år) under tre års tid.

Bete

Restaureringen av mark har utförts med betesdjur som lånats in till gården. Projektår 1 (2021) skedde bete med två kor och 10–12 får. Korna höll till på tåkten längst västerut och en bit in på skogsmarken intill, medan fåren har betat övriga delar av den mark som hade avsatts för bete. Fåren har under hela projektet delvis flyttats runt med hjälp av flyttbara fällor för att de skulle kunna beta av mindre markytor.

Under projektår 2 (2022) utfördes markrestaureringen i form av bete med en ox, en ko och tio får. Kon och oxen betade på tåkten längst västerut och en bit in på skogsmarken intill, medan fåren har betat övriga delar av den mark som hade avsatts för bete.

Projektår 3 (2023) utfördes betet med hjälp av tre kor, vilka betade på tåkten längst västerut och en bit in på skogsmarken intill. Kommunen undersökte även möjligheterna att få tag i får, men lyckades inte med detta inför projektår 3.

Under projektår 1 och 2 togs vid behov en eller två arbetshästar till gården för att utföra olika jordbrukssysslor som krävde hästkrafter och de har i samband med detta även betat marken. Den ursprungliga avsikten var även att ha en arbetshäst vid behov på gården under projektår 3, men detta var inte möjligt att lösa.

Figur 5. Några av de får som betade på Ersk-Mats under projektår 1. Foto: Maria Östlund, sommaren 2021.

Figur 6. Den vita oxen som betade på områdets västra del under projektår 2. Foto: Daniel Olsson, 2022-08-16.

Odlingsbäddar

Inom denna åtgärd ingick anläggandet av ett antal odlingsbäddar för odling av traditionella kulturväxter vilka tidigare har odlats i dessa trakter. I maj 2021 anlades fyra odlingsbäddar öster om bostadshuset *Yst på gården*. Odlingsbäddarna byggdes upp med ull i botten, därefter löv, brunnen gödsel och slutligen jord. I odlingsbäddarna odlades bland annat traditionella kryddväxter som gräslök, pepparmynta, citronmeliss, åbrodd och anis samt även bondbönor, Hälsinge gråärt, Alfta blåärt, rovor och jordgubbsplanter från Bergsjö. Odlingsbäddarna utvecklades väl under odlingssäsongen projektår 1.

Figur 7. Anläggande av odlingsbäddar under projektår 1. Foto: Barbro Björklund, maj 2021.

Figur 8. Odlingsbäddarna i slutet av odlingssäsongen projektår 1. Foto: Daniel Olsson, augusti 2021.

Figur 9. Jordgubbsplanter med blommor och kart. Foto: Daniel Olsson, 2022-06-29.

Under projektår 2 hade odlingsbäddarna samma uppbyggnad som tidigare, det vill säga med ull i botten, därefter brunnen gödsel och slutligen jord. I odlingsbäddarna odlades 2022 fortsatt traditionella kryddväxter som gräslök, pepparmynta, citronmeliss, åbrodd och anis samt även bondbönor, Hälsinge gråärt och jordgubbsplanter från Bergsjö.

På grund av den kyliga väderleken under försommaren 2022 måste sådden, det vill säga när frön sätts i jorden, ske relativt sent vilket gjorde att vissa av växterna inte hann utvecklas lika väl under projektår 2 som under projektets första år.

Figur 10. Citronmeliss i den odlingsbädd som hade avsatts för kryddväxter. Foto: Daniel Olsson, 2022-06-29.

Figur 11. Odlingsbädd med olika sorts sallat och rödbetor. Foto: Daniel Olsson, 2022-08-16.

Figur 12. Kryddsalvia i odlingsbädden för kryddväxter. Foto: Daniel Olsson, 2022-06-29.

Inom denna åtgärd ingick projektår 3 fortsatt odling i de befintliga odlingsbäddarna. Dessa hade samma uppbyggnad som tidigare, det vill säga med ull i botten, därefter brunnen gödsel och slutligen jord. Några nya odlingsbäddar anlades inte inför detta projektår, men komplettering med naturgödsel har skett där det har ansetts behövligt. Våren 2023 var ovanligt kall och snön låg kvar relativt länge. Sådd i odlingsbäddar och på friland skedde i slutet av maj. Det förekom dock minusgrader nattetid ända fram till den 13 juni. Försommaren var nederbördsfattig och det såg länge ut att bli en väldigt torr sommar. Därefter följde en period med ovanligt mycket regn i juli och början av augusti vilket ledde till att mycket av växtligheten ruttnade. Detta var tydligt i odlingsbäddarna där det projektår 3 odlades sallat, grönkål, spenat, jordgubbar, vaxbönor, bondbönor, dill och persilja samt ringblommor, solrosor och spånadslin. Sommaren 2023 bestod kryddlandet bland annat av gräslök, pepparmynta, citronmeliss, åbrodd och anis.

Figur 13. En av odlingsbäddarna där en del växter blev förstörda av allt regnande under sensommaren projektår 3. Foto: Daniel Olsson, 2023-09-09.

Figur 14. Kryddlandet med nya informationsskyltar som sattes upp under projektår 3. Foto: Daniel Olsson, 2023-09-09.

Figur 15. Odlingssyta på friland där sådd just hade utförts under projektår 1. Foto: Daniel Olsson, juni 2021.

Figur 16. Samma odlingssyta som på föregående bild (figur 15) i slutet av odlingssäsongen projektår 1. Foto: Daniel Olsson, 2021-08-26.

Odling på friland

Öster om odlingsbäddarna avsattes projektår 1 en relativt stor yta för odling på friland. Då jorden inte hade varit uppodlad på mycket lång tid behövde plöjningen här utföras med traktor. På en viss del av frilandet odlades 2021 så kallade *Backpärer*. Detta är en potatissort som härstammar från gården Backen i Jättendal och troligen är det samma sort som längre söderut i Hälsingland går under namnet *Norrbopärer*. På frilandets västra del odlades bland annat svedjeråg, kål, svedjerovor, bovete, rödbetor och lin. På frilandet såddes även 16 olika sorters blommor som skulle locka till sig bin. Odlingarna på friland gav som helhet ett lyckat resultat projektår 1.

Figur 17. Potatislandet projektår 1. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, augusti 2021.

Figur 18. Upptagning av potatis projektår 2. Foto: Maria Östlund, september 2022.

Under projektår 2 utökades, i enlighet med planerna, den markyta som hade avsatts för odling på friland 2021 väsentligt söderut. De delar som hade plöjts upp under projektets första år kunde då plöjas på traditionellt sätt med häst. Däremot måste de delar som ej varit upplöjda på årtionden plöjas med hjälp av traktor. På frilandet odlades 2022 potatis i form av *Backpärer*, *Solist* samt gul respektive blå mandelpotatis. Potatisen gav dock betydligt mindre skörd 2022 än under det första projektåret. På frilandets västra del odlades projektår 2 bland annat svedjeråg, kål, svedjerovor, majrovor, bovete, *Alfta Blåärt*, morot och lin. På frilandet såddes även detta år en stor mängd

olika sorters blommor som skulle locka till sig bin. Odlingarna på friland gav detta år väldigt varierande resultat. En viss yta avsattes även för odling av matjord.

Under projektår 3 utökades åter ytan för odling på friland i enlighet med planerna. Plöjning av denna del utfördes med traktor. På ytan längst söderut sattes potatis i mitten av juni och sådden bestod då av följande potatis-sorter: 18 fåror Solist, 14 fåror Backpäarer, fem rader gul Mandelpotatis och tio fåror blå Mandelpotatis. I stort sett hela potatisskörden ruttnade tyvärr bort under allt regnande under sensommaren. Det norra delen av frilandet bedöms allmänt sett vara bättre för potatisodling då nederbörd stannar kvar i svackan på den södra delen av frilandet.

Figur 19. Odling på friland med lin närmast i bild och intill 16 olika sorters blommor som drog till sig bin och andra insekter. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, augusti 2021.

På frilandets västra del odlades sommaren 2023 bland annat havrerot, palsternacka, vintermorot, tidig morot, kålrot, rödbetor, svedjerovor, majrovor, jordgubbar samt brytbönor och skärbönor. Detta år sattes även gränsrovor på friland, vilket är en rova som svedjefinnarna i Värmland odlade. På frilandet såddes även detta år en stor mängd olika sorters blommor för att locka till sig bin. På grund av väderleken gav odlingarna på friland detta år väldigt dålig avkastning och vissa växter överlevde inte alls.

Under 2022 såddes tvåårig svedjeråg på de ytor där det odlades potatis under det första projektåret, det vill säga frilandets norra del. Till skillnad från många av de övriga odlingarna utvecklades svedjerågen mycket väl under det andra växtåret (projektår 3) och blev över två meter hög. Dessutom tålde svedjerågen slagregnen under sensommaren mycket väl och reste sig efter de kraftiga regnskurarna.

Inför projektår 3 tog Nordanstigs kommun fram skyltar till odlingarna för att underlätta för besökare att på egen hand kunna ta reda på vad som odlas på gården. En övergripande informationsskylt i A3-format sattes upp vid frilandet och mindre kortfattade informationsskyltar vid de olika växtslagen.

Figur 20. Odling av svedjeråg på friland på områdets östra del. Foto: Daniel Olsson, 2023-06-26.

Figur 21. Hässjor uppställda på områdets sydvästra del. I bakgrunden ses bakstugan och ladugårdskomplexet. Foto från nordväst, Daniel Olsson, 2022-08-16.

Hässjor

Virke till nya hässjor togs under projektår 1 fram i maj 2021. I samband med slåtter sattes fem hässjor upp med användande av både nytt virke och äldre hässjestörrar som fanns på gården. Till vertikala störrar, så kallade *gubbar*, användes första året äldre sådana som fanns sparade på gården. Det hässjevirke som togs fram våren 2021 användes sedan även under projektår 2 och 3. Ytterligare äldre hässjevirke har även erhållits från andra gårdar i Hasselatrakten. I samband med slåtter sattes 2022 fem hässjor upp med användande av både nytt virke och äldre hässjestörrar.

I samband med slåtter sommaren 2023 sattes tre höhässjor upp, se mer under åtgärd 2. En intressant skillnad mellan de båda hässjemodeller som används vid Ersk-Mats är att höhässjor ska placeras i riktningen norr-söder för att erhålla en snabb torkning av höet medan sädeshässjor (exempelvis Ersk-Mats storhässja)

Figur 22. Hässjevirke som togs fram under projektets första år. Foto: Daniel Olsson, 2021-05-31.

där en långsammare torkning eftersträvas, ska placeras i riktningen öst-väst med axen lagda mot norr.

Storhässjan

Planeringen inför återuppsättandet av en storhässja på gården inleddes under projektår 1. I slutet av 1980-talet utfördes en rekonstruktion av en storhässja på Ersk-Mats, men den var inte byggd efter traditionella principer och höll därför inte mer än cirka 15 år innan den rasade ihop. Vissa delar har legat kvar på platsen för denna storhässja, men dessa har inte använts som förlaga i samband med den nya rekonstruktionen. Läns museet var inte involverad i denna rekonstruktion och det finns inga handlingar eller ritningar bevarade i museets arkiv från detta arbete.

Figur 23. Ersk-Mats Ante med häst på gården i början av 1900-talet. Till vänster i bild gårdens storhässja. Därefter syns vagnslidret, sommarladugården samt till höger i bild stallet. Reprofoto i Läns museet Gävleborgs bildarkiv (neg.nr: B 87-1439).

Under projektår 2 anlätade Nordanstigs kommun Stefan Bromhed Sundin från Gräsåsen för att hålla i denna del och läns museet har varit delaktig i planeringen genom byggnadsantikvarie Daniel Olsson. Till grund för detta arbete låg bland annat ett bevarat foto från 1900-talets början där den ursprungliga storhässjan på Ersk-Mats syns, se figur 23. Stefan Bromhed Sundin har även undersökt och dokumenterat bevarade delar av en annan storhässja som tidigare har stått uppställd på en gård i Ersk-Mats närområde. Vid projektgruppens studiebesök vid visningsgården Gudmundstjärn 2022-09-06 (se mer under rubrik *Studiebesök och kunskapsspridning* nedan) studerades en snarlik rekonstruerad storhässja på denna gård.

Under hösten 2022 upprättade Stefan Bromhed Sundin ett förslag till arbetsbeskrivning för en rekonstruktion av storhässjan. Eftersom hela gårdsanläggningen vid Ersk-Mats är skyddad som byggnadsminne sökte och erhöll kommunen 2022-12-05 tillstånd från länsstyrelsen för denna åtgärd, dnr 8844-2022. Läns museet Gävleborg har deltagit som antikvariskt medverkande vid rekonstruktionen.

Vårvintern 2023 högg Stefan Bromhed Sundin själv allt det virke som skulle användas till storhässjan. Virket lades efter huggning först upp i skogen och togs sedan hem till Stefan Bromheds Sundins gård i Gräsåsen, cirka tre kilometer sydöst om Ersk-Mats. Torkvädret under våren var otroligt gynnsamt.

Storhässjans utformning är följande: Den består av fyra cirka 7 meter långa vertikalt placerade fyrkantshuggna stolpar av furu. Stolparna går ned 1,1 till 1,2 meter i marken. De båda stolparna som är

Figur 24. Blivande stöttor till storhässjan efter barkning i skogen. Foto: Stefan Bromhed Sundin, 2023-04-16.

Figur 25. Virke till storhässjans snedsträvor och roer upplagt för torkning i Gräsåsen. Foto: Stefan Bromhed Sundin, 2023-05-20.

placerade närmast mitten av storhässjan är något högre än de yttre stolparna. Stolparna är försedda med fyrkantigt huggna hål placerade med 0,33 meters centrumavstånd från varandra med 13 hål på de yttre stolparna och 14 hål på stolparna närmast mitten. Samtliga stolpar är avfasade uppåt i enlighet med förlagan från Kölsjötrakten. Stefan Bromhed Sundin hade ursprungligen tänkt elda på de delar av stolparna som skulle placeras under jord, men det torra vädret under tillverkningsperioden medförde att han fick frångå dessa planer av brandskyddsskäl och i stället har de behandlats med trätjära.

Varje stolpe stöds av tre snedställda kraftiga runda stöttor vars nedre ändar står på stenar. De är spikade i stolparna på samma sätt som kvarvarande spikar i förlagan visar. Mellan stolparna ligger roer av gran, 13 på vardera sida och 14 i mitten och de skjuter även ut på sidorna. Denna utformning med ett högre mittparti framgår av det äldre fotot från Ersk-Mats, men är även känd från andra platser och tros främst ha tillkommit av estetiska skäl. Roerna är snett skarvade med stående skarvar, i höjd med de rektangulära stolphålen i de båda stolparna närmast mitten. Roerna har en avsmalnande form närmast hålet i stolpen för att undvika att vatten leds in i stolpen och leder till röta.

Skarvarna har medvetet utformats med lite glapp mot stolparnas rektangulära hål, då en exakt passning hade riskerat leda till att de stående stolparna hade kunnat spjälkas sönder. De stående stolparna har strukits med en blandning av linolja och terpentin för att därigenom i möjligaste mån förlänga konstruktionens livslängd. Den rekonstruerade storhässjan har inte placerats på exakt samma plats som den

Figur 26. Storbässjans vertikala stolpar efter upptagning av rektangulära hål för roerna samt tjärning av de delar som skulle placeras under mark. Foto: Stefan Bromhed Sundin, 2023-06-14.

Figur 27. Detalj av roernas inpassning och skarvning i stolparnas rektangulära hål. Foto: Daniel Olsson, 2023-06-26.

tidigare storhässjan, då det bedömdes som betydelsefullt att marken på platsen var relativt plan och dessutom fanns ett dike där som ej var lämpligt att ha mitt under träkonstruktionen. Storhässjan är således nu placerad cirka två meter längre norrut och fyra meter längre västerut än den tidigare storhässjan. Storhässjan restes och färdigställdes av Stefan Bromhed under juni månad 2023, men den invigdes officiellt först i september, se mer nedan.

Stefan Bromhed Sundin har lagt ned ett omfattande arbete på att ta reda på hur storhässjor av

detta slag varit konstruerade i Hasselabygden för att kunna bygga en rekonstruktion som i så hög grad som möjligt bygger på den lokala byggnadstraditionen. Läns museet bedömde att arbetet var mycket väl utfört och slutresultatet av rekonstruktionen är således föredömligt ur antikvarisk synvinkel.

Efter torkning av svedjeråg odlad på gården på den nyuppförda storhässjan, tröskades delar av svedjerågen för hand med slaga i *Lada västerut*. Delar av den otröskade svedjerågen har sparats i ladan för att användas vid visningar. Den tröskade svedjerågen har sparats i gårdens härbre.

Figur 29. Storhässjan från nordväst efter färdigställande. Foto: Stefan Bromhed Sundin, 2023-07-02.

Åtgärd 2: Rökning samt slåtter (med häst) och andra jordbruksmetoder (inklusive gräsklippning med häst). Total berörd mark: ca 9 050–13 900 m² (olika areor beroende på år).

Figur 30. Rökning med häst under projektår 1 väster om härbret och vagnslidret. Foto: Maria Östlund, 2022-04-22.

Rökning

Arbetet med att röja sly och träd kring de öppna ytorna inleddes under våren 2021 och pågick i etapper under hela odlingssäsongen. I maj och juni röjdes lövsly och mindre granplantor kring de öppna ytorna, huvudsakligen på den västra delen. Några odlingsrösen som inte hade syns under lång tid blev då åter synliga. Under augusti togs ett stort antal stora granar ned kring den plats där det tidigare stått en ria och en smedja. Även en tidigare tvättplats, längs ett dike där det enbart går vatten på våren, frilades. Veden lades upp i travar och granriset i högar vilka sedan togs om hand.

Under sensommaren 2021 togs ett antal större björkar ned i anslutning till gårdsbebyggelsen, vilka hade tillkommit sedan 1980-talets början och således helt ändrat karaktären på denna del av gården. Genom nedtagningen av dessa björkar minskar risken att odlingsmarken i anslutning till dem utarmas. Vid rökning och trädfällning har häst använts för bortforsling av virke och ris.

Under projektår 2 fortsatta arbetet med att röja sly och träd kring de öppna ytorna parallellt med övrigt arbete under hela odlingssäsongen 2022. I maj fälldes ett stort antal granar på områdets norra del vilket innebar att omgivningarna kring gården åter blev mycket öppnare. Virket och riset transporterades med häst och vagn och högs upp till ved intill vedboden. Kring de öppna

ytorna togs mycket sly, smågranar och buskar bort vilket innebar att tåkternas ytterkanter återfick mycket av sin tidigare karaktär. Små plantor på tåkterna har i möjligaste mån dragits upp med rötterna. I oktober 2022 fälldes ytterligare granar i anslutning till ladan som ligger västerut på de öppna markerna vid gården. Virke och ris kördes undan på motsvarande sätt.

Figur 31. Stockar och granris upplagda i travar och högar efter röjning. Foto: Daniel Olsson, 2021-08-26.

Röjningsarbetet fortsatte på motsvarande sätt under våren 2023. Vid *Lada västerut* togs ris från fjolårets röjningar om hand. Kring de öppna ytorna har mycket sly, smågranar och buskar tagits bort vilket inneburit att tåkternas ytterkanter återfått mycket av sin tidigare karaktär. Genom den hackslåtter som bedrivits har även många småplantor tagits bort med lie.

Figur 32. Områdets västra del efter röjning längs tåktkanterna. Foto: Daniel Olsson, 2023-06-26.

Figur 33. Jonas Östlund krattar ihop det slagna höet på områdets söder del. Foto: Maria Östlund, 2022-08-07.

Slätter

Slätter har under projekttiden utförts för hand med lie av gårdens anställda, sommarjobbare och andra intresserade, varav många yngre personer vilka gärna ville prova på att lära sig slå med lie. Under juli 2021 anordnades en kurs i slagning med lie för cirka åtta personer, vilket var mycket uppskattat av alla deltagare. Vid slättern drogs höet ihop med häst med äldre körredskap. Efter torkning transporterades höet till en av gårdens lador och då användes en äldre hösläde med trämedar vilken fanns bevarad på gården.

Även under projektår 2 drogs höet ihop med häst med äldre körredskap och sattes upp på fem hässjor. Hässjorna var samma till antalet som under det första projektåret, men avsevärt längre. Slätter har under år 3 utförts för hand med lie av gårdens anställda i juli månad. Vid slättern drogs höet i år ihop för hand med räfsa och sattes upp på tre höhässjor. Mycket hö var på grund av växtförutsättningarna detta år ovanligt kort. Enligt Anders Thyrs far måste höet torka minst nio dagar innan det kan tas in,

Figur 34. Körning med häst vid ihopsamling av hö och till höger i bild en av hässjorna som sattes upp. Foto: Jonas Östlund, juli 2021.

men de återkommande regnen under sensommaren medförde att det tog 6-7 veckor innan allt höet var torrt. Det torkade höet har lagts in i *Lada österut*, men har även använts som foder till djuren samt som jordförbättring av frilandet innan plöjning.

Under projektår 1 och 2 hade kommunen avtal med Hammarns gård i Hassela som förutom arbete även stod för arbetshäst och betande får. Då denna resurs inte fanns tillgänglig under projektår 3 och någon annan jordbruksfirma som var beredd att ta på sig samma uppdrag inte gick att få tag i har projektet inte haft tillgång till någon arbetshäst som kunnat underlätta arbetet under projektår 3. Avsaknaden av får har även inneburit att mer röjning har behövt utföras för hand med lie av gårdens anställda personal. Gräsklippning inne på gårdsplanen var ursprungligen planerat att utföras med häst, men då tillgång till häst bara kunde lösas för projektår 1 och 2, så har denna del behövt utgå. Gräsklippning på gårdsplanen har i stället utförts med en så kallad handjagare utan motor samt för hand med lie.

*Figur 35. Jonas Östlund och Ander Thyr under slåttern.
Foto: Maria Östlund, 2022-07-27.*

Figur 36. Slätter med lie på markerna sydväst om gårdsfyrkanten. Foto: Maria Östlund, juli 2021.

Åtgärd 3: Utbildning under tre år av framför allt egen personal i hur brukandet av mark gick till under självhushållets dagar på 1800-talet.

Figur 37. Carl-Magnus Gagge (med byggnadsminnesutredningen i sin hand) berättar för projektgruppen på Ersk-Mats om växtlighetens förändringar på gården sedan 1980-talets början. Foto: Daniel Olsson, juni 2021.

Utbildningsinsatser på Ersk-Mats

Carl-Magnus Gagge, tidigare landsantikvarie i Västmanland och engagerad som byggnadsantikvarie vid de omfattande renoveringarna på Ersk-Mats på 1980-talet, deltog som rådgivare under en heldag för gårdens anställda i juni 2021. Redan under 1980-talet fanns planer på att inrätta ett museijordbruk på Ersk-Mats, men endast delar av dessa planer kunde då genomföras.

Vid en motsvarande träff i augusti 2021 deltog Anders Johansson, rådgivare vid Länsstyrelsen Gävleborg, och gav råd om brukande av mark och olika växter som förekommer i miljöer av detta slag. Under juli månad 2021 anordnades en kurs på gården i att slå med lie för hand. Kursledare var Mats Rosengren, "LieMats", från Broddetorp i Falköpings kommun, Västra Götalands län, som lärde upp cirka åtta personer ur personalen och andra som varit delaktiga i slätterarbetet på gården.

I juni 2022 träffade projektgruppen en grupp från Länsmuseum Gävleborg på gården under ledning av länsmuseumchef Hans Öjmyr. Vid mötet studerades och diskuterades odlingarna och länsmuseum gjorde en kortare film om gården som senare lades ut på sociala medier. För ökad kännedom om gården och traditionell odling i allmänhet anordnades en kunskapsutbytesdag för gårdens anställda i augusti 2022. Vid detta tillfälle deltog Carl-Magnus Gagge samt museumchef Anders Assis från Ljusdalsbygdens museum. Förutom sin museitjänst driver Anders Assis tillsammans med sin familj privat ett jordbruk och han har stor erfarenhet av traditionellt

jordbruk och djurhållning i Hälsingland. Byggnadsantikvarie Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg deltog också under denna dag.

På Kulturarvsdagen, som är ett europeiskt evenemang varje år i september, anordnade kommunen 2023 öppet hus på Ersk-Mats för allmänheten. Dagens höjdpunkt var invigningen av storhässjan. Programpunkten inleddes med att timmerman Stefan Bromhed Sundin berättade om rekonstruk-

Figur 38. Stefan Bromhed Sundin berättar om arbetet med storhässjan för en intresserad skara besökare på Kulturarvsdagen på Ersk-Mats 2023. Foto: Daniel Olsson, 2023-09-09.

tionsarbetet. Byggnadsantikvarie Daniel Olsson från Läns museet Gävleborg gav en bakgrund till traditionen med storhässjor och kommunstyrelsens ordförande Ola Vigg från Nordanstigs kommun invigde storhässjan. Förutom möjligheter att besöka byggnader och odlingar bjöd kommunen på traditionell mat lagad av gårdens egenodlade råvaror. Carl-Magnus Gagge deltog även under projektår 3 som rådgivare för gårdens anställda vid det avstämningsmöte som hölls på gården i samband med Kulturarvsdagen.

Studiebesök och kunskapsspridning

I september 2022 besökte hela projektgruppen och läns museets representant visningsgården Gudmundstjärn som ligger i Indals socken i Medelpad. Denna gård är i likhet med Ersk-Mats anlagd som en ensamgård i skogen och har därigenom stora likheter med Ersk-Mats. Det skiljer sig dock en del åt hur gårdarna presenteras för allmänheten och vilka delar som betonas samt även hur marken nyttjas. Besöket gav många intressanta lärdomar. I samband med denna resa besöktes även Norra bergets friluftsmuseum i Sundsvall där det också bedrivs en del odlingsverksamhet. Samma vecka begav sig

Figur 39. Anders Thyr från projektgruppen hälsar på en av fjällkorna som betar vid visningsgården Gudmundstjärn i Medelpad. Foto: Daniel Olsson, 2022-09-06.

projektgruppen till Läns museet Gävleborg i Gävle för att ha ett möte angående idéer hur arbetet skulle kunna fortsätta bedrivas efter projekttidens slut. I samband med detta möte förevisades delar av det omfattande arkivmaterial som finns om Ersk-Mats i läns museets arkiv.

I augusti 2022 besökte delar av projektgruppen en gård i Söderala i Söderhamns kommun där det bedrevs odling av många traditionella lokala växtslag. Besöket gav tillfällen till diskussioner kring olika sädeslag och odling i allmänhet.

Något senare under hösten 2022 deltog Anders Thyr och Göran Strid från projektgruppen under en heldag i en källarkurs som anordnades av Länsstyrelsen Gävleborg i Idenors socken i Hudiksvalls kommun. Under kursen studerades olika typer av jordkällare och hur de bör skötas och underhållas för att fungera på för förvaring av det som har odlats.

Figur 40. Visning av ett fält med traditionella sädeslag under ett studiebesök på en gård i Söderala, Söderhamns kommun. Foto: Maria Östlund, 2022-08-10.

I mars 2023 besökte projektgruppen Ljusdalsbygdens museum i Ljusdal för utvärdering av det föregående projektåret samt för att ta del av museets utställningar. Ljusdalsbygdens museum har en stor samling dokumentärfilmer från 1900-talets senare del gjorda av filmaren Erik Eriksson från Näsberg, Färila, varav många handlar om jord- och skogsbruk. Gruppen tittade på en dokumentärfilm från 1970-talet om ett jordbruk i Forsa socken, Hudiksvalls kommun, där markerna då fortfarande brukades med metoder från 1900-talets första hälft.

Vid den årliga kunskapsdagen för Världsarv Hälsingegårdar i Orbaden, Arbrå socken, Bollnäs kommun, i maj 2023 medverkade Anders Thyr från projektgruppen och höll ett föredrag om erfarenheterna av LONA-projektet på Ersk-Mats, vilket väckte stort intresse från övriga konferensdeltagare. Under sommaren 2023 besöktes Ersk-Mats av en fjärilsexpert under en heldag som kunde konstatera att det fanns många arter fjärilar i anslutning till gårdens odlingar.

I september 2024 gjorde projektgruppen ett studiebesök vid Stenspers lantbruk i Tallåsen, norr om Ljusdal. Ägarna till denna gård bedriver en omfattande lantbruksverksamhet med djur som går fritt och betar på skogen. Gruppen besökte gården PerLarsas vid sjön Växnan samt fåbodvallarna Gillermyra och Venåsvall där gårdens djur återkommande brukar beta. Dagen avslutades vid gården Norbergs i byn Norra Sandvik, där bland annat Gävleborgs läns äldsta timmerhus finns bevarat – ett härbre vars äldsta delar är uppfört av virke fällt 1298–1299. I samband med detta besök skedde även utvärdering av LONA-projektet på Ersk-Mats.

Figur 41. Projektgruppen under besöket vid Gillermyra fåbodvall, Ljusdals kommun. Foto: Daniel Olsson, 2024-09-09.

Friluftsmuseet Jamtli i Östersund, Jämtlands län, besöktes av projektgruppen under två dagar i november 2024. Under besöket studerades bland annat områdets odlingar och hur de arbetar

med visningar och pedagogik vad gäller traditionell odling, röjning och bete. Besöket gav även tillfälle till diskussioner med Jamtlis personal och möjligheter att knyta nya kontakter.

I slutet av april 2025 begav sig projektgruppen under tre dagar till Södermanland. Under resan gjordes studiebesök vid besöksmålen Rademaschersmedjorna och stadsmuseet i Eskilstuna som bedriver odling och en omfattande pedagogisk verksamhet. Studieresans huvudmål var ett heldagsbesök vid Julita gård som ägs och drivs av Nordiska museet. Under besöket studerades såväl anläggningens kulturhistoriska byggnader som den omfattande odlingsverksamhet som bedrivs på gården. Besöket gav även tillfälle till erfarenhetsutbyten mellan två

Figur 42. Odlingsytor vid Rademaschersmedjorna i Eskilstuna. Foto: Daniel Olsson, 2025-04-28.

rätt skilda besöksanläggningar, men som ändå kan lära mycket av varandra. Under tågresa gjordes genomgångar av årets sysslor på gården som underlag till den Ersk-Matskalender som har tagits fram inom projektet, se mer om detta under rubrik *Uppföljning och utvärdering* nedan.

Figur 43. Projektgruppen fick en omfattande visning av Julita gård i Södermanland. Foto: Daniel Olsson, 2025-04-29.

Tidplan

Projektets tidplan har som beskrivits ovan behövt förlängas i två etapper, då avsedda studiebesök och utbildningsinsatser inte var möjliga att genomföra på grund av Coronapandemin. I övrigt har tidplanen kunnat följas som planerat.

Samverkan med andra aktörer

Projektet har som planerat utförts med kommunens egen personal och under projektår 1 och 2 genom ett samverkansavtal med Hammarns gård i Svedje i Hassela. Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av kommunen följt och dokumenterat hela projektet. Från länsstyrelsen har handläggare både från Naturmiljö och Kulturmiljö varit på plats. Projektet har som tidigare nämnts även samverkat med före detta landsantikvarie Carl-Magnus Gagge, museichef Anders Assis, Ljusdalsbygdens museum samt Mats Rosengren som hållit kurs i slagning med lie. Nya kontakter knöts 2022 med Sundsvalls kommun som driver visningsgården Gudmundstjärn i Medelpad och planer på ett framtida utbyte mellan gårdarna har diskuterats. Via länsmuseet togs hösten 2022 kontakt med Jesper Larsson vid SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, i Ulltuna söder om Uppsala, för att undersöka möjligheterna till ett framtida samarbete med denna institution.

Figur 44. Projektgruppen träffar representanter från Länsmuseet Gävleborg på Ersk-Mats. Foto: Daniel Olsson, 2022-06-29.

Under sommaren 2023 var en grupp från Hälsinglands museum på studiebesök på gården och de var också intresserade av framtida samverkan med Ersk-Mats. I augusti 2023 ägde filminspelningar rum på Ersk-Mats till den uppmärksammade stora SVT-satsningen *Historien om Sverige* som sändes på TV under hösten 2023 och vintern 2024. I programmet förekom flera olika scener från gården där deltagare ur projektgruppen bland annat slår med lie och hässjorna samt gårdens härbre är med på bild.

Studiebesöket på Jamtli i Östersund hösten 2024 samt i Eskilstuna och Julita gård våren 2025 ledde också till att nya värdefulla kontakter för projektgruppen kunde knytas.

Erfarenheter

En av de största positiva erfarenheterna från projektet är ett märkbart ökat intresse bland besökare för gårdens marker och odlingssatsningen. Gården kan därigenom locka ännu fler besökare och det är tydligt att många återkommer vid flera tillfällen under samma säsong för att följa odlingarnas utveckling. Många besökare som tidigare enbart har besökt gårdens välbevarade byggnader ges nu möjlighet att uppleva och se andra delar av gårdsanläggningen, samt få större

förståelse för sambandet mellan byggnader och marker och därmed hur gården fungerade i äldre tid. Satsningen på odling gör att det är lättare för besökare att få större förståelse för sambandet mellan byggnader och marker och därmed hur gården fungerade i äldre tid. Att besökarna sprids ut mer än tidigare i hela gårdsmiljön innebär också ett minskat slitage på de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna, vilket således är positivt.

Den omfattande odlingen gör även att merparten av det som odlas på gården kan användas vid tillagning av den mat som erbjuds gårdens besökare. Detta innebär en tydlig koppling mellan odling och matproduktion, vilket är av stort pedagogiskt värde. Projektet har även inneburit en betydelsefull lärandeprocess för de anställda på gården, vilket väckt en önskan att lära sig ännu mer om traditionell odling och markvård. Då odlingarna under projektår 3 inte gav samma resultat som under projektår 1 och 2 kunde enbart en mindre del av det som hade odlats på gården användas vid tillagning av den mat som erbjöds gårdens besökare 2023. Odlingsåret 2023 var på många sätt ett missväxtår där de flesta grödor inte alls gav den önskade avkastningen. Även detta är dock viktigt att uppmärksamma, då missväxt var ett återkommande problem historiskt sett och detta lyftes fram vid guidningar och visningar under odlingssäsongen projektår 3.

Figur 45. Bortforsling av virke och ris efter de fällda björkarna längs vägen in till gården. Foto: Maria Östlund, september 2021.

De negativa erfarenheterna av projektet är sammantaget tämligen få. En viss svårighet var att projekttiden startade 1 april, men ofta ligger snön kvar in i maj månad på Ersk-Mats vilket gör att den faktiska odlingssäsongen blir relativt kort. Satsningen på denna form av odling kräver dock mycket kroppsarbete, som tidvis kan bli påfrestande, men genom att ett antal personer har varit delaktiga i de mest arbetsintensiva momenten har arbetet kunnat fördelas på flera personer. På längre sikt är det dock viktigt att ta i beaktande att de anställda på gården ska utföra en stor mängd olika sysslor under en säsong. Skulle antalet besökare därtill fortsätta att öka, vilket givetvis är positivt, är det viktigt att det finns tillräckligt många personer som både kan ta hand om gården och alla besökare. Det finns således svårigheter att få till en avvägning i förhållandet mellan visningar och det traditionella jordbruksarbetet på gården, då det tidvis kan uppstå behov av guidningar samtidigt som det är många praktiska moment som behöver utföras.

Under projektår 3 märktes det tydligt att det ej fanns något fristående jordbruksföretag knutet till projektet, då detta innebar ett merarbete för de kommunanställda på gården. Avsaknaden av får innebar som tidigare nämnts även ett större behov av slagning för hand med lie. Bristen på en arbetshäst innebar även mer arbete för de anställda vid exempelvis slåttern.

Nedtagningen av de många stora träden gör att gården återfått en hel del av sin tidigare karaktär, vilket är viktigt för upplevelsen av platsen som helhet. De som har arbetat inom projektet har på ett handfast sätt lärt sig mer om äldre bruksmetoder och de tekniker som krävdes.

Figur 46. Slätter med lie på områdets södra del. Foto: Maria Östlund, 2021-06-30.

Projektets initiala och långsiktiga effekter från naturvårdssynpunkt

Ett av syftena med projektet var att gynna växter och insekter med behov av ängs- och hagmarker. Redan under den första odlingssäsongen noterades att odlingarna drog till sig många bin och andra insekter. I likhet med projektår 1 och 2 var det tydligt under projektår 3 att odlingarna fortsatte att dra till sig bin, humlor och många insekter. Under projektår 3 besöktes, som nämnts ovan, gården av en fjärilsexpert som ägnade en heldag på gården och kunde konstatera att det nu förekommer många arter av fjärilar på Ersk-Mats, vilket bedöms kunna bero både på odlingarna och att så stora ytor slås med lie. Antalet fåglar har även ökat kring gården.

Odlingarna och brukandet av marken vid Ersk-Mats har inneburit att både gårdens anställda och många besökare fått ökad kunskap om traditionell odling och naturvård. På sikt kan detta leda till en ökad förståelse för kopplingen mellan traditionell markanvändning och äldre jordbruksbyggnader.

Uppföljning och utvärdering

Projektet har utvärderats varje år av de som har arbetat med LONA-projektet. Det har varit av stor vikt att erfarenheterna från det löpande arbetet under en säsong får ligga till grund för planeringen inför resterande del av projektet. Hösten 2024 och våren 2025 hölls flera möten för projektgruppen där erfarenheter från projektarbetet har diskuterats och skrivits ned. Detta ledde även fram till att ett årshjul över sysslorna på gården togs fram. Detta har redovisats i den så kallade Ersk-Matskalendern som kommunen tryckt upp i en upplaga om 1000 exemplar. Kalendern redovisar sysslorna på gården månad för månad i kombination med foton tagna under projekttiden. Denna kalender är både tänkt som ett utbildningsmaterial för ny personal på gården och som en sammanställning för intresserade besökare, vilka kan köpa kalendern när gården är öppen sommartid, se figur 47.

Godkända ändringar

Beslut om ändring av fördelning i budget enligt länsstyrelsens beslut, dnr 9398-2020:

Åtgärd 1: Ökad budget med 280 000 kronor.

Åtgärd 2: 230 000 kronor går till Åtgärd 1.

Åtgärd 3: 50 000 kronor går till Åtgärd 1.

Länsstyrelsen fattade 2023-09-04, dnr 9398-2020, beslut om förlängning av projekttiden för LONA-projektet på Ersk-Mats. Bakgrunden till detta var att det på grund av pandemin inte har funnits möjligheter att genomföra studiebesök och inhämta kunskap i den omfattning som det var tänkt. Projektet förlängdes därför till 2024-10-15 med slutrapportering senast 2025-01-15.

Länsstyrelsen fattade därefter 2024-09-09, samma diarienummer som ovan, beslut om ytterligare förlängning av projekttiden för LONA-projektet. Orsakerna var samma som vid föregående beslut och projektet förlängdes till 2025-10-15 med slutrapportering senast 2026-01-15.

Figur 48. Anders Thyr från projektgruppen tröskar svedjeråg för hand med slaga. Foto: Göran Strid, hösten 2023.

Kommentarer om hur projektets villkor har uppfyllts

Erfarenheterna från projektets olika delar har beskrivits under respektive åtgärd ovan, se avsnittet *Genomförande och erfarenheter*. Eftersom pandemin omöjliggjorde gemensamma studiebesök och studieresor under projektets första år har desto fler studiebesök och träffar genomförts under projektår 4 och 5, det vill säga de båda extra år som har beviljats för denna del. De ställda villkoren i länsstyrelsens beslut om bidrag har således som helhet kunnat uppfyllas under projekttiden 2021–2025.

Figur 49. Ersk-Mats från söder i slutet av odlingssäsongen projektår 3. Från vänster ses lada västerut, lada söderut, vagnslidret, sommarladugården, härbret, vedboden, stallet och ladugårdskomplexet. Foto: Daniel Olsson, 2023-09-09.

Källor

Arkiv

Länsmuseet Gävleborg. Ärendearkiv. Nordanstigs kommun, Hassela socken, Lindsjön 1:13, Ersk-Mats.

Tryckta källor

Gagge, Carl-Magnus och Olsson, Daniel. 2001. *Kulturmiljövård. Byggnadsminnesutredning. Ersk-Mats. Lindsjön 1:13, Hassela socken, Nordanstigs kommun. Rapport 2001:1. Länsstyrelsen Gävleborg, Gävle.*

Gustafson, Gunvor. 2003. *Ersk-Matsgården i Hassela. Förstudie av förutsättningar för att bedriva museijordbruk vid Ersk-Matsgården. Utredningsrapport. Hälsinglands museum. Hudiksvall.*

Olsson, Daniel. 2001. *Ersk-Mats i Hassela. Vägledning. Länsmuseet Gävleborg. Gävle.*

Olsson, Daniel. 2023. *Storbässjan på Ersk-Mats. Antikvarisk medverkan vid rekonstruktion. Rapport 2024:19. Länsmuseet Gävleborg. Gävle.*

Otryckta källor

Länsmuseet Gävleborg och Nordanstigs kommun. 2021. *Verksamhetsrapport år 1 – 2021. Restaurering av kulturbärande markanvändning på Ersk-Matsgården, Nordanstigs kommun.*

Länsmuseet Gävleborg och Nordanstigs kommun. 2022. *Verksamhetsrapport år 2 – 2022. Restaurering av kulturbärande markanvändning på Ersk-Matsgården, Nordanstigs kommun.*

Länsmuseet Gävleborg och Nordanstigs kommun. 2023. *Verksamhetsrapport år 3 – 2023. Restaurering av kulturbärande markanvändning på Ersk-Matsgården, Nordanstigs kommun.*

Informanter

Björklund, Barbro. Nordanstigs kommun. Muntliga uppgifter 2021–2025.

Bromhed Sundin, Stefan. Gräsåsen. Timmerman ansvarig för rekonstruktionen av storhässjan. Muntliga uppgifter 2022–2023.

Gagge, Carl-Magnus. Antikvarie vid upprustningen av gården på 1980-talet och rådgivare under LONA-projektet. Muntliga uppgifter 2021–2023.

Kron, Anna. Nordanstigs kommun. Muntliga uppgifter 2021–2025.

Norberg, Jenny. Nordanstigs kommun. Muntliga uppgifter 2024–2025.

Strid, Göran. Nordanstigs kommun. Muntliga uppgifter 2021–2025.

Thyr, Anders. Nordanstigs kommun. Muntliga uppgifter 2021–2025.

Östlund, Jonas. Hassela. Muntliga uppgifter 2021–2022.

Östlund, Maria. Hassela. Muntliga uppgifter 2021–2022.

